

Agnieszka Lewicka-Zelent¹

**MEDIACJE Z UDZIAŁEM CZŁONKÓW
RODZINY Z PROBLEMEM PRZEMOCY
– MOŻLIWOŚCI I BARIERY**

**MEDIATIONS WITH PARTICIPATION OF FAMILY
MEMBERS WITH DOMESTIC VIOLENCE ISSUES
– POSSIBILITIES AND BARRIERS**

Otrzymano: 08.11.2019 Zaakceptowano: 14.04.2020 Opublikowano: 12.08.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0014.3039

Artykuł Oryginalny

Źródło finansowania – badania własne

Streszczenie

W Polsce coraz bardziej upowszechniają się konstruktywne metody rozwiązywania konfliktów. Mediacja, jako jeden z takich sposobów, nie dotyczy już tylko spraw nieletnich, od których wzięła ona swój początek w Polsce. Z uwagi na liczne walory prowadzona jest w różnych obszarach życia Polaków: polityce, religii, edukacji itd. Badacze poszukują odpowiedzi na pytanie o jej zasadność w sprawach, które dotyczą osób pozbawionych wolności. Wydaje się, że w przypadku niektórych przestępstw mają zdecydowanie mniejsze zastosowanie aniżeli w innych. Między innymi wiele kontrowersji wzbudza uczestnictwo sprawców przemocy w rodzinie w mediacji, dlatego celem artykułu jest dokonanie refleksji nad możliwościami i ograniczeniami ich udziału w spotkaniach mediacyjnych zarówno w sprawach rodzinnych, jak i karnych. W związku z tym zdefiniowano

¹ Dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS, Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Katedra Pedagogiki Resocjalizacyjnej, autor do korespondencji: Agnieszka Lewicka-Zelent, e-mail: agnieszka.lewicka@poczta.umcs.lublin.pl, ORCID: 0000-0002-6967-8966.

termin „przemoc w rodzinie”, a następnie omówiono specyfikę konfliktów towarzyszących przemocy w rodzinie. Skoncentrowano się jednak na analizie mediacji w sprawach cywilnych – rodzinnych i karnych z udziałem osób pozbawionych wolności na podstawie art. 207 k.k.

Słowa kluczowe: przemoc w rodzinie, konflikt, mediacja, sprawca, rodzina

Abstract

Constructive conflict-solving methods have become increasingly common in Poland. Mediation as one of such methods is no longer applied solely to cases concerning minors, as it used to be in its beginnings in the Polish nation. Due to its multiple positive aspects, it is introduced in various areas of people’s life in Poland: politics, religion, education, etc. Researchers seek also an answer to the question as to whether it is reasonable to apply mediation in matters involving people deprived of liberty. It seems that in the case of certain offences it is substantially less applicable than in others. For instance, considerable controversy surrounds participation of perpetrators of domestic violence in mediation, which is why the objective of the article consists of exploring both the possibilities and barriers of their participation in mediation meetings, both in the civil and penal cases. Accordingly, the term “domestic violence” is defined and the specific character of conflicts accompanying violence is discussed. Nevertheless, the emphasis is put on the analysis of mediation in civil matters – family and penal matters with participation of persons deprived of liberty in accordance with Article 207 of the Polish Penal Code.

Key words: domestic violence, conflict, mediation, perpetrator, family

Wprowadzenie

Prowadzenie mediacji z udziałem członków rodziny, w której występuje przemoc, wywołuje bardzo dużo kontrowersji. Pomimo tego sprawy karne dotyczące znęcania się nad członkiem rodziny lub inną bliską osobą w myśl art. 207 k.k.² kierowane są do mediacji. Dlatego postanowiono dokonać refleksji nad możliwościami i ograniczeniami udziału sprawców przemocy w rodzinie w mediacji zarówno w sprawach rodzinnych, jak i karnych. Aby jednak tego dokonać, niezbędne jest przeprowadzenie analizy konfliktu w rodzinie, który zdecydowanie różni się od innych, np. sąsiedzkich czy pracowniczych.

Rodzina może być rozumiana w kategorii systemu, w którym zachowanie jednego z jej członków odzwierciedla się w zachowaniu innego: krewnego, partnera życiowego czy powinowatego. Definiowana jest wówczas jako pewna struktura, na którą składają się osoby powiązane określonymi zależnościami dotyczącymi wspólnych doświadczeń i doznawanych emocji oraz interakcją wynikającą z indywidualnych potrzeb pojedynczych podmiotów oraz całej grupy. Oznacza to, że w skład systemu rodzinnego wchodzi subsystemy, które wykonują określone zadania podyktowane przyjętymi celami. Cechuje się on: kompletnością związaną z tworzeniem pewnej stałej całości zbudowanej z elementów (członków), organizacyjną złożonością, czyli podziałem na podsystemy, oraz współzależnością wskazującą na zależności między podmiotami, ale również podsystemami³. W każdej rodzinie zachodzą dynamiczne uniwersalne procesy, takie jak np. dorastanie oraz specyficzne, np. kryzysowe (choćby rozwód małżonków), które skutkują wieloma zmianami, nierzadko stałymi, nie tylko w strukturze, ale i organizacji oraz funkcjonowaniu członków w różnych sferach funkcjonowania: społecznego, fizycznego czy emocjonalnego⁴. W praktyce oznacza to, że w sytuacji, gdy jeden z członków rodziny odbywa karę pozbawienia wolności, w jego rodzinie zachodzi wiele zmian, czasami pozytywnych, ale częściej negatywnych. Skutki jego osadzenia ponoszą wszystkie osoby pozostające z nim w zależności i budujące ro-

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 t.j.) – zwana dalej k.k.

³ Zob. M. Płopa, P. Połomski, *Kwestionariusz relacji rodzinnych. Wersje dla młodzieży*, Warszawa 2010, s. 11–14.

⁴ B. Józefik, R. Ułasińska, *Perspektywa rodzinna a rozumienie zaburzeń odżywiania się, w: Anoreksja i bulimia psychiczna*, red. B. Józefik, Kraków 1999, s. 90–91.

dzinę – w sensie formalnym i nieformalnym. Wszystko to znajduje swoje odbicie w zachowaniu członków rodziny, którzy niekiedy po raz pierwszy (zyskawszy poczucie bezpieczeństwa z uwagi na odizolowanie sprawcy) mają odwagę przeciwstawić się osobie, która ich wykorzystywała fizycznie bądź psychicznie. Wówczas dochodzi do wielu konfliktów.

1. Przemoc w rodzinie jako jedno z częstszych zjawisk patologicznych w Polsce

Przemoc definiowana była już wielokrotnie i wydawać by się mogło, że wszyscy wiedzą, czym jest. Jak się jednak okazuje występuje pewna różnica w interpretacji tego pojęcia na gruncie psychologii i pedagogiki oraz prawa.

Irena Pospiszyl⁵ definiuje przemoc jako celowe i świadome akty, które naruszają prawo człowieka do wolności osobistej i nie są zgodne z ogólnie przyjętymi normami oraz zasadami społecznymi, a które wywołują negatywne fizyczne i psychiczne konsekwencje u podmiotu doświadczającego ich. Takie rozumienie pojęcia „przemoc” uświadamia, jak potężna jest siła tego patologicznego zjawiska, na które nie powinno być przyzwolenia zarówno ze strony władz rządzących, jak i pojedynczych osób. Niemniej, w moim przekonaniu, na wyeksponowanie zasługują dodatkowo poniesione koszty, szkody i straty przez inne osoby aniżeli te bezpośrednio doświadczające przemocy. Faktycznie skutki dla samego podmiotu są ogromne, ale nie można zapominać, że żyje on w określonej grupie społecznej, w której występują pewne relacje i dlatego inni członkowie danej społeczności również doznają konsekwencji tej przemocy, chociażby w sposób pośredni (np. obserwatorzy przemocy – współpracownik, dziecko w rodzinie). W nieco inny sposób przemoc traktował Joachim Kondziela⁶, który już czterdzieści lat temu pisał, że jest to „takie wywieranie wpływu na ludzi, w wyniku którego ich aktualny poziom rozwoju somatycznego i duchowego jest mniejszy niż potencjalny poziom tego rozwoju”, co oznacza, że dostrzegaliśmy ogromnie negatywne jej skutki dla wszechstronnego rozwoju podmiotu powstałe przez przewagę sprawcy w pewnym aspekcie jego funkcjonowania. Rozumiał ją w kategorii relacji, której elementami są: podmiot, który podejmuje próbę wpływania na inną osobę, pod-

⁵ I. Pospiszyl, *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999, s. 16.

⁶ J. Kondziela, *Badania nad pokojem, teoria i jej zastosowanie*, Warszawa 1974, s. 62.

miot, na którego ktoś lub coś wywiera ten wpływ oraz pewna praktyczna metoda wpływu.

W psychologii i pedagogice różni się jednak przemoc od agresji, co jest istotne w procesie diagnozy, a następnie w podejmowanych oddziaływaniach interwencyjnych, wspierających czy terapeutycznych. Ewa Wysocka opierając się na kryteriach: intencjonalności, występującej zawsze w przypadku przemocy, a relatywnie w przypadku agresji, podmiotu (niektóre ich formy są odmienne), mechanizmu uruchamiającego (agresywność może warunkować przemoc, ale nie odwrotnie) i charakteru działania, twierdzi, że w praktyce przenikają się one wzajemnie⁷. Jednak zarówno przemoc, jak i agresja występują w różnych sytuacjach, grupach społecznych i miejscach, w tym w rodzinie.

Ewa Jarosz⁸ traktuje przemoc w rodzinie jako „wszelkie formy działań lub zaniechań (powstrzymanie się od działań należnych, koniecznych) wobec członków rodziny, które godzą w osobistą wolność i przyczyniają się do ich szkody psychicznej lub fizycznej, które są niezgodne ze społecznymi wartościami dotyczącymi wzajemnych relacji w rodzinie oraz/lub są uznawane za niewłaściwe lub szkodliwe przez wiedzę profesjonalną”. Jak można zauważyć, nie jest to zjawisko zupełnie odmienne od tego, które znane jest ze szkoły, mediów czy z pracy. Specyfika dotyczy jednak relacji łączących członków rodziny, którzy znajdują się w roli sprawcy lub „ofiary”. Na ten aspekt zwrócono uwagę w innej definicji terminu. Przemoc domowa jest „zależnością od toksycznej relacji, łączącej osoby wspólnie zamieszkujące, która sprawia cierpienie jej członkom i gdzie sprawca wywiera silny wpływ na ofiarę”⁹. Niemniej warto zauważyć, że zapisy z Konwencji o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej zaprzeczają, że osoba doświadczająca przemocy musi mieszkać z osobą ją stosującą¹⁰.

W prawie polskim nie dostrzega się różnicy między agresją a przemocą w rodzinie, a tę ostatnią definiuje się jako jednorazowe lub wielo-

⁷ E. Wysocka, *Diagnoza w resocjalizacji. Obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2008, s. 272.

⁸ E. Jarosz, *Dom, który krzywdzi*, Katowice 2001, s. 57.

⁹ K.M. Wasilewska, *Przemoc jako źródło dysfunkcji życia rodzinnego*, w: *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, red. S. Bębas, E. Jasiuk, Radom 2011, s. 564.

¹⁰ Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 11 maja 2011 r., art. 3 (Dz.U. 2015, poz. 961).

krotne, świadome działanie lub zaniechanie wskazujące na naruszanie praw lub dóbr osobistych członków rodziny w myśl zapisów prawnych, które zwłaszcza wtedy są niebezpieczne, gdy zagrażają życiu lub zdrowiu, a także naruszają podstawowe ich wartości i skutkujące szkodą lub krzywdą¹¹. W takim przypadku, osoba stosująca przemoc podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5¹², a w szczególnych okolicznościach od roku do 10 lat, a nawet 12 lat¹³. Pomimo konsekwencji karnych, sprawcy nie przerywają swoich haniebnych działań. **Zgodnie ze statystykami policyjnymi z 2018 roku, funkcjonariusze 73 153 razy wypełniali Niebieskie Karty, w tym 59 829 po raz pierwszy i 13 324 po raz kolejny. Wśród osób doświadczających przemocy było: 12% mężczyzn i 14% dzieci, co oznacza, że najczęściej w Polsce ofiarami przemocy w rodzinie są kobiety**¹⁴.

2. O konfliktach w rodzinie z problemem przemocy

W rodzinach, w których dochodzi do przemocy, często występują liczne konflikty. Czasami trudno jest jednoznacznie stwierdzić, czy nasilone spory skutkują przemocą, czy przemoc wyzwała kolejne konflikty. Niezależnie od tego, co jest przyczyną, a co skutkiem, warto zastanowić się, w jaki sposób można pomóc członkom rodziny w tej niezwykle trudnej sytuacji¹⁵.

Konflikty w rodzinie posiadają pewną specyfikę. Strony uwikłane w nie pozostają w bliskiej zależności, co z jednej strony utrudnia rozwiązanie ich, a z drugiej ułatwia. Bliskie sobie osoby łączą wspólne interesy, których zaspokojenie musi być oparte na współpracy. Żadna z osób nie może podjąć rozstrzygających decyzji bez uwzględnienia stanowiska partnera interakcji. Pozornie zróżnicowane cele najczęściej są zbieżne, z czego nie zdają sobie oni sprawy. Dlatego tak ważne jest, aby neutralna trzecia strona – mediator

¹¹ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2020, poz. 218 t.j.).

¹² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 t.j.), art. 207 § 1.

¹³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 t.j.), art. 207 § 2 i 3.

¹⁴ <http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>, dostęp: 30.10.2019.

¹⁵ A. Lewicka-Zelent, *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, Lublin 2017, s. 24.

– usprawnił proces komunikacji między nimi. Zgodnie z teorią systemową, w każdej rodzinie tworzą się podsystemy i koalicje, które mogą być szczególnie silne w rodzinie z problemem przemocy. Zarówno osoby doświadczające przemocy, jak i stosujące ją szukają sprzymierzeńców, od których uzyskują wsparcie. Niestety w koalicjach tych często niektórzy członkowie są izolowani i gorzej traktowani od pozostałych, co stanowi podstawę do ich dyskryminacji i „wpisania w rolę ofiary”¹⁶. W rodzinie może dochodzić do konfliktów między wszystkimi jej członkami: partnerami życiowymi, rodzeństwem, rodzicami a dziećmi oraz innymi bliskimi osobami. Często jednak konflikty początkowo dotyczą tylko małżonków, a następnie eskalują i rozprzestrzeniają się na innych członków rodziny.

Christopher Moore¹⁷ twierdzi, że konfliktami można zarządzać w różnorodny sposób. W swojej koncepcji uwzględnia również przemoc. Wskazuje on na cztery główne strategie zarządzania konfliktami, podkreślając, że członkowie rodziny w konflikcie mogą unikać konfrontacji, co oznacza, że zostają one zawieszane do czasu, gdy jedna ze stron nie zmieni stylu rozwiązania ich na przykład na rywalizacyjny. Próbują oni także podejmować nieformalne rozmowy i na bieżąco rozwiązywać konflikty i spory – z różnym skutkiem, a z czasami podejmują negocjacje, a nawet mediacje przy udziale zaprzyjaźnionych osób. W sytuacji, gdy te sposoby zawodzą, poszukują wsparcia u osób uznawanych za autorytety, np. u urzędników państwowych i arbitrów. Nieskuteczność tych strategii zarządzania konfliktami zmusza skonfliktowanych członków rodziny do szukania pomocy na drodze sądowej, niemniej warto podkreślić, że podjęte w ten sposób decyzje mają charakter autorytarny i naznaczający (wskazanie „winowajcy”, co w konflikcie rodzinnym jest często niemożliwe). Uczestnicy postępowań sądowych nierzadko są niezadowoleni z rozstrzygnięć sądu, dlatego w desperackim akcie zmuszają osoby słabsze od siebie do podejmowania ustępstw, a nawet stosują wobec nich przemoc. Wówczas źródłem przemocy staje się konflikt.

Pracując z rodzinami z problemem przemocy uwikłanymi w liczne konflikty, Peter T. Coleman¹⁸ wyróżnia kilka etapów wsparcia. W pierwszym etapie podejmowana jest praca nad sytuacją, w której obecnie znaj-

¹⁶ W.W. Wilmot, J.L. Hocker, *Konflikty między ludźmi*, Warszawa 2011, s. 32.

¹⁷ C. Moore, *Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2009, s. 23.

¹⁸ P.T. Coleman, *Konflikt trudno rozwiązywalny*, w: *Rozwiązywanie konfliktów. Teoria i praktyka*, red. M. Deutsch, P.T. Coleman, Kraków 2005, s. 432.

duje się klient, w celu zatrzymania przemocy i minimalizacji cierpienia osoby jej doświadczającej. Uzyskuje się to dzięki analizie konfliktu pod kątem: wskazania jego parametrów i ustalenia prognozy, wzmocnienia wewnętrznej motywacji do pracy nad sobą i dokonania konstruktywnej konfrontacji zmierzającej do przemodelowania relacji między stronami, aby uzyskać trwałe pozytywne rozwiązania oraz załatwienia bieżących problemów. W etapie drugim pracuje się nad sytuacjami z przeszłości dokonując refleksji nad własną rolą i odpowiedzialnością w procesie eskalacji konfliktu, prowadząc dialog zmierzający do budowy pozytywnych relacji między stronami oraz osiągnięcia przebaczenia i pojednania. Pracę nad przyszłością podejmuje się dopiero w trzecim etapie, dążąc do uzyskania trwałego pojednania – rekonstrukcji wzajemnych stosunków i zachowania równowagi strukturalnej, a także tworzenia docelowego obrazu społecznego utrwalającego konstruktywne rozwiązywanie konfliktów.

3. Mediacje rodzinne w sprawach z przemocą rodzinną w tle

Mediacje rodzinne są rodzajem mediacji cywilnych, które mogą mieć charakter sądowy lub pozasądowy, co oznacza, że strony próbują rozwiązać konflikt podczas postępowania sądowego lub podczas nieformalnych, prywatnych spotkań z mediatorem.

Sądowe mediacje w sprawach rodzinnych regulowane są przede wszystkim przez Kodeks postępowania cywilnego (k.p.c.) i mogą być prowadzone na każdym etapie postępowania sądowego¹⁹. Uznawane są za jedne z najtrudniejszych mediacji z uwagi na bliskie relacje łączące członków rodziny, emocje, jakie wzajemnie wyzwalają oni w sobie, nasilone negatywne skutki konfliktu w różnych sferach ich funkcjonowania, a także rozbudowaną strukturę i zakres konfliktu. Z psychologicznego punktu widzenia niezwykle ważne są potrzeby stron, które oczekują, że druga osoba odpowie na nie pozytywnie²⁰. Dlatego Komitet Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich podkreśla, że mediator, jako profesjonalista, powinien dokonać analizy sytuacji stron i zastanowić się, czy mediacja jest pożądaną

¹⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, art. 183¹ i art. 183¹⁵ (Dz.U. 2019, poz. 1460 t.j.).

²⁰ K. Czayka-Chełmińska, M. Glegoła-Szczap, *O specyfice mediacji rodzinnej. Kilka refleksji na marginesie rozwiązań prawnych regulujących w Polsce stosowanie mediacji*, w: *Mediacja*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2009, s. 272–273.

dla nich metodą wsparcia z uwagi na występującą przemoc w przeszłości, ale także prawdopodobieństwa pojawienia się jej w przyszłości. Niemniej nie wyklucza jej prowadzenia w tychże sprawach, jednakże z zachowaniem przez pośrednika zasad etycznych, w tym neutralności i bezstronności²¹.

Monika i Janusz Kaźmierczakowie²², jako mediatorzy z dłuioletnim stażem, dostrzegają zalety z udziału członków rodziny w spotkaniach aranżowanych w celu rozwiązywania konfliktów rodzinnych. Mediacja okazuje się pomocna w sytuacjach kryzysowych, w których bliskie sobie osoby nie potrafią same poradzić sobie z deficytami w zakresie kompetencji komunikacyjnych lub w okresie przejścia do kolejnej fazy rodziny (np. na etapie odejścia dorosłych dzieci z domu). W takich przypadkach często możliwe jest osiągnięcie satysfakcjonującego porozumienia. Poza tą najważniejszą korzyścią z mediacji, strony uzyskują wiele mniejszych, takich jak: możliwość rozwiązywania konfliktu we wskazanym przez siebie terminie, w atmosferze intymności i życzliwości, decyzyjność przy poszukiwaniu różnorodnych rozwiązań oraz możliwość zaspokojenia swoich potrzeb z udziałem drugiej osoby. Wydaje się jednak, że największą zaletą mediacji rodzinnych jest szybkie, w miarę bezstresowe rozwiązanie różnorodnych sytuacji trudnych, a wśród nich zwłaszcza tych, w które zaangażowane są dzieci. Dlatego warto brać udział w spotkaniach mediacyjnych zwłaszcza wówczas, gdy rodzice ustalają wysokość alimentów i sposób kontaktów z dzieckiem. Sporządzają plan opieki rodzicielskiej, w którym zawierają wszelkie ustalenia w tym zakresie.

Jednak autorzy zwracają uwagę, że nie we wszystkich sprawach rodzinnych można uzyskać porozumienie. Niemożliwe jest na przykład ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa. Ponadto, Agata Gójska twierdzi, że przeciwwskazaniami do prowadzenia mediacji są: znacząca nierównowaga sił między stronami, ograniczenie możliwości racjonalnego negocjowania, rozbieżne oczekiwania wobec mediacji oraz dysfunkcjonalne wzorce interakcji²³. Niestety z tymi czynnikami zakłócającymi mamy do czynienia w przypadku konfliktów związanych z przemocą w rodzinie. Osoba stosująca przemoc bardzo często wykorzystuje techniki manipulacyjne, cały

²¹ Rekomendacja Nr R (98) 1 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej oraz Memorandum Wyjaśniające, pkt 44, <https://www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki/>, dostęp: 28.10.2019.

²² M. Kaźmierczak, J. Kaźmierczak, *Mediacja rodzinna. Praktyczny poradnik*, Warszawa 2015, s. 34, 38–39.

²³ *Ibidem*, s. 35–38.

czas dając innym do zrozumienia, że jest na tyle silna, że nikt nie jest w stanie przerwać jej nagannego zachowania. Czuje się bezkarna i poniża, zdobywając jeszcze silniejszą pozycję. Wielokrotne powtarzanie pewnych rytuałów umacnia ją w przekonaniu, że jej zachowanie mieści się w granicy normy. Dlatego podczas spotkania mediacyjnego nierzadko próbuje przejąć kontrolę nad sytuacją, na co nie może pozwolić pośrednik. To od jego kompetencji zależy, czy zapewni odpowiednią przestrzeń osobie doświadczającej przemocy. Drugi problem dotyczy możliwości podejmowania przez strony świadomych decyzji podczas mediacji. Wątpliwość budzi umiejętność racjonalnej oceny sytuacji przez stronę, która doświadcza bardzo silnych negatywnych emocji, dlatego odradza się uczestnictwa w mediacji osobom, które znajdują się w fazie szoku czy zaprzeczania, gdyż mogą podjąć decyzje niesprawiedliwe i szkodliwe dla siebie samych. Ponadto trudno mówić o świadomym poszukiwaniu rozwiązywania konfliktów przez osoby uzależnione, które nierzadko stosują przemoc, kiedy są pod wpływem alkoholu czy narkotyków. Trzecią trudnością pojawiającą się w mediacjach rodzinnych jest zbyt duża rozbieżność między oczekiwaniami członków rodziny, w której występuje przemoc. Niemożliwe bowiem jest osiągnięcie porozumienia, gdy osoba stosująca przemoc chce zataić sprawę i oczyścić się z zarzutów dokonanego przestępstwa, a osoba doświadczająca przemocy oczekuje, że sprawca nigdy więcej nie podniesie na nią ręki, nie będzie jej wyzywał i poniżał. Mediacja nie jest terapią i nie prowadzi do trwałej zmiany postawy sprawcy wobec przemocy. Natomiast czwarty problem wiąże się z umiejętnościami komunikacyjnymi stron. Jeśli nie potrafią rozmawiać w sposób otwarty, szczerzy i empatyczny bardzo trudno będzie im poznawać wzajemne potrzeby. Nawet jeśli dojdą do porozumienia podczas mediacji, za pewien czas najprawdopodobniej na nowo zainicjują kolejny konflikt. W takiej sytuacji mediacja może być doraźnym sposobem udzielenia wsparcia stronom, który powinien towarzyszyć terapii lub warsztatowi służącemu rozwijaniu kompetencji społecznych.

4. Mediacje karne z udziałem sprawców przemocy w rodzinie

Od 1 września 1998 roku w polskim prawie karnym możliwe jest prowadzenie mediacji w sprawach karnych, których celem jest wypracowanie warunków ugody dotyczącej sposobu zadośćuczynienia osobie pokrzyw-

dzonej lub poszkodowanej przez sprawcę²⁴. Według Anny Sitarskiej, dla osoby pokrzywdzonej jest to wyjątkowa okazja do spotkania się z osobą, która wyrządziła jej krzywdę. W związku z tym odczuwa nadzieję na wyjaśnienie wielu spraw, które umożliwi jej sprawne funkcjonowanie w życiu osobistym i społecznym, w tym zawodowym. Niestety wynikiem postępowania sądowego często jest ona rozczarowana, gdyż jej potrzeby nie są zaspokojone zgodnie z jej oczekiwaniami²⁵.

Podobnie jak w przypadku mediacji rodzinnych, w mediacjach w sprawach karnych mediator musi harmonizować relacje łączące strony. Oznacza to ciągłą pracę nad wyrównywaniem ich pozycji, które bardzo często są już wcześniej ustalone w rodzinie. W takiej sytuacji istotne jest ustalenie struktury rodziny i ról, jakie pełnią jej członkowie. Słusznie Dorota Fedorowska²⁶ zauważa, że rodzina stanowi swoistą grupę społeczną, w której osoby zaangażowane w konflikt poszukują sprzymierzeńców, którzy dołączają się do niego i wzniesają go na nowo lub doprowadzają do jego eskalacji. Przeprowadzenie takiej mediacji jest bardzo trudnym zadaniem stojącym przed mediatorem z uwagi na zły stan psychiczny ofiary przemocy, która posiada specyficzne cechy związane z postawą nadmiernie roszczeniową, wyuczoną bezradnością lub zespołem stresu pourazowego. Pośrednik musi wziąć pod uwagę, że osoba pokrzywdzona narażona jest na wtórną wiktymizację poprzez bezpośredni kontakt ze sprawcą. Dlatego w takiej sytuacji powinien rozważyć prowadzenie mediacji pośredniej lub poprosić o wsparcie terapeutę lub psychologa²⁷. Z kolei Maria Zajączkowska stoi na stanowisku, że dzięki udziałowi w mediacji osoba doświadczająca przemocy odzyskuje poczucie sprawstwa, godności, sprawiedliwości, kontroli nad własnym życiem i zadośćuczynienia²⁸. Niestety wyniki badań Eleonory Zielińskiej²⁹ dowodzą tego, że to potrzeby sprawcy zaspokajane są w zdecydowanie większym stopniu niż osoby pokrzywdzonej. Według

²⁴ M. Grudziecka, J. Książek, *Mediacja sprawdziła się jako instytucja dla pokrzywdzonych*, w: *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013, s. 64.

²⁵ A. Sitarska, *Przemoc w rodzinie a mediacja*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1, s. 61.

²⁶ <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoeczna/przemoc-w-rodzinie/265488,2,Przemoc-i-uzaleznienia-w-rodzinie-a-mediacja.html>, dostęp: 14.07.2018.

²⁷ A. Sitarska, *op. cit.*, s. 62.

²⁸ M. Zajączkowska, *Mediacja ofiara-sprawca. Sposób na lęk, agresję, przemoc*, „Gospodarka Rynek Edukacja” 2012, nr 1, s. 45 i n.

²⁹ E. Zielińska, *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2017, s. 118.

autorki, wynika to przede wszystkim z braku dostosowania przepisów prawa do unijnych standardów.

Grzegorz Skrobotowicz³⁰ wskazuje na jeszcze inny problem dotyczący wielu spraw karnych z udziałem członków rodziny. Ze zgromadzonych przez niego danych wynika, że nierzadko do postępowań rozwodowych równoległe toczą się postępowania karne, a wszystko dlatego, że strony mszczą się na sobie i udowadniają przed sądem rodzinnym, że winę za rozpad małżeństwa ponosi wyłącznie partner. Nie oznacza to jednak, że w każdym przypadku tak jest i dlatego rozpatrzenie tych spraw nie jest łatwe. Dlatego badacz postanowił przeprowadzić badania, mające na celu dokonanie analiz danych statystycznych z działalności powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratur za lata 2006–2012 w Prokuraturze Apelacyjnej w Lublinie i wskazanie placówek, w których prowadzone były mediacje karne w myśl art. 207 k.k. Następnie dokonał analizy niemal 80 akt i ustalił, że podejrzanymi najczęściej byli mężczyźni około 40. r.ż., ¼ z nich miała problem z alkoholem. Ponad 80% spotkań mediacyjnych przeprowadzono z udziałem obu stron, które miały możliwość wypowiedzenia się i zaproponowania własnego rozwiązania sytuacji, co z kolei umożliwiło im powrót do codziennego życia. Według autora, mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie pełni funkcję terapeutyczną z uwagi na możliwość poznania i zrozumienia wzajemnie swoich potrzeb, a następnie ich zaspokojenie.

Podsumowanie

Na podstawie dokonanej analizy zagadnień dotyczących mediacji z udziałem członków rodziny, w której jest przemoc, trudno jednoznacznie udzielić odpowiedzi na pytanie, czy powinna być ona prowadzona, czy zabroniona. Zdania na ten temat są zdecydowanie podzielone, aczkolwiek warto rozważyć dalsze nowelizacje przepisów prawnych, które dotyczą mediacji rodzinnych i karnych oraz wprowadzenie efektywnych rozwiązań systemowych w tym zakresie. Na przykład cenne jest kontynuowanie debaty na temat wprowadzenia obowiązkowych mediacji w sytuacji rozvodu rodziców z udziałem małoletnich dzieci czy możliwości

³⁰ G.A. Skrobotowicz, *Mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 3, s. 80–97.

podjęcia mediacji z członkami rodziny przez osoby osadzone w zakładzie karnym w myśl art. 207 i 209 k.k. Tylko jasne normy prawne, rzetelna wieloaspektowa diagnoza potencjalnych uczestników mediacji oraz profesjonalnie przygotowani do pełnienia swojej funkcji mediatorzy umożliwiają osiągnięcie satysfakcjonującego efektu w postaci zaspokojonych potrzeb stron.

W chwili obecnej w Polsce prowadzenie mediacji z udziałem osoby stosującej i doświadczającej przemocy jest dopuszczalne, niemniej wydaje się, że o ile sprawca może zadośćuczynić osobie pokrzywdzonej w sposób dobrowolny, o tyle powinien równocześnie odpowiadać za dokonane przestępstwo. Według danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości³¹, w 2018 r. w Polsce przeprowadzono 3 859 postępowań mediacyjnych w sprawach karnych, z czego 2 355 zakończyło się spisaniem ugody i 6 985 mediacyjnych postępowań sądowych w sprawach rodzinnych oraz 4 869 postępowań pozasądowych zakończonych w 90% porozumieniem.

Profesjonalny mediator zobowiązany jest do odróżnienia agresji od przemocy w sensie psychologicznym, dokonania wstępnej analizy sytuacji i wyboru odpowiedniej formy wsparcia (mediacji, terapii, leczenia, treningu itd.). Mediacja nie musi być jednak podstawową metodą udzielania pomocy rodzinom z problemem przemocy. Ważne jest, aby pośrednik postępował zgodnie z zasadami etyki mediatorów i własnym sumieniem bazującym na osobistym systemie wartości. Autorka opracowania³² proponuje, aby mediator pracując z członkami rodziny z problemem przemocy, podjął następujące czynności: ustalił poziom własnych kompetencji do wspierania rodziny i w razie negatywnej oceny przekazał sprawę innemu mediatorowi, przeprowadził wstępną diagnozę sytuacji rodzinnej klientów, opracował wstępny plan pomocy rodzinie z uwzględnieniem różnych specjalistów, udzielił wsparcia informacyjnego klientom w zakresie skorzystania z pomocy innych profesjonalistów, przeprowadził z nimi informacyjne spotkania mediacyjne oraz mediację. Jednak równie ważne jest zadbanie przez niego o bezpieczeństwo osoby doświadczającej przemocy, w tym także dzieci, które są jej świadkami w rodzinie, uczestniczenie w grupie roboczej, jeśli taka powstanie w danej sprawie i zawiadomienie pracowników socjalnych (czasami przez asystenta rodziny) o trudnej sytuacji rodziny.

³¹ <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>, dostęp: 28.10.2019.

³² A. Lewicka-Zelent, *op. cit.*, s. 183–183.

Bibliografia

Literatura

Coleman P.T., *Konflikt trudno rozwiązywalny*, w: *Rozwiązywanie konfliktów. Teoria i praktyka*, red. M. Deutsch, P.T. Coleman, Kraków 2005, s. 424–446.

Czayka-Chełmińska K., Glegoła-Szczap M., *O specyfice mediacji rodzinnej. Kilka refleksji na marginesie rozwiązań prawnych regulujących w Polsce stosowanie mediacji*, w: *Mediacja*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2009, s. 271–280.

Grudziecka M., Książek J., *Mediacja sprawdzita się jako instytucja dla pokrzywdzonych*, w: *Mediacja karna jako instytucja ważna dla pokrzywdzonego*, red. L. Mazowiecka, Warszawa 2013, s. 64–80.

Jarosz E., *Dom, który krzywdzi*, Katowice 2001.

Józefik B., Ułasińska R., *Perspektywa rodzinna a rozumienie zaburzeń odżywiania się*, w: *Anoreksja i bulimia psychiczna. Rozumienie i leczenie zaburzeń odżywiania się*, red. B. Józefik, Kraków 1999.

Kaźmierczak M., Kaźmierczak J., *Mediacja rodzinna. Praktyczny poradnik*, Warszawa 2015.

Kondziela J., *Badania nad pokojem, teoria i jej zastosowanie*, Warszawa 1974.

Lewicka-Zelent A., *Gotowość osób pozbawionych wolności do zadośćuczynienia osobom pokrzywdzonym*, Lublin 2017.

Moore C., *Mediacje. Praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2009.

Płopa M., Połomski P., *Kwestionariusz relacji rodzinnych. Wersje dla młodzieży*, Warszawa 2010.

Pospiszyl I., *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999.

Sitarska A., *Przemoc w rodzinie a mediacja*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1, s. 56–74.

Skrobotowicz G.A., *Mediacja w sprawach o przemoc w rodzinie*, „Prokuratura i Prawo” 2014, nr 3, s. 80–97.

Wasilewska K.M., *Przemoc jako źródło dysfunkcji życia rodzinnego*, w: *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, red. S. Bębas, E. Jasiuk, Radom 2011, s. 563–582.

Wilmot W.W., Hocker J.L., *Konflikty między ludźmi*, Warszawa 2011.

Wysocka E., *Diagnoza w resocjalizacji. Obszary problemowe i modele rozwiązań w ujęciu psychopedagogicznym*, Warszawa 2008.

Zajączkowska M., *Mediacja ofiara-sprawca. Sposób na lęk, agresję, przemoc*, „Gospodarka Rynek Edukacja” 2012, nr 1, s. 45–49.

Zielińska E., *Mediacja w sprawach karnych o przemoc w rodzinie – skala i efektywność w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2017.

Akty prawne

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 11 maja 2011 r., art. 3 (Dz.U. 2015, poz. 961).

Rekomendacja Nr R (98) 1 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich na temat mediacji rodzinnej oraz Memorandum Wyjaśniające. <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoeczna/przemoc-w-rodzinie/265488,2,Przemoc-i-uzaleznienia-w-rodzinie-a-mediacja.html>, dostęp: 28.10.2019.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, art. 183¹ i art. 183¹⁵ (Dz.U. 2019, poz. 1460 t.j.).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2020, poz. 218 t.j.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2019, poz. 1950 t.j.).

Źródła internetowe

<http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>, dostęp: 30.10.2019.

<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>, dostęp: 28.10.2019.

<https://www.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/publikacje-akty-prawne-statystyki/>, dostęp: 28.10.2019.

